

KS. JACEK SZOSTAKIEWICZ

DUSZPASTERSTWO NAUCZYCIELI

Każdy chrześcijanin jest członkiem kapłańskiego, proroczego i królewskiego urzędu Chrystusa (KK 31). Jego apostołat jest uczestnictwem w zbawczej misji Kościoła, a do tego apostołstwa sam Pan przeznacza wszystkich wiernych (KK 33). W Kościele szczególne miejsce zajmują ludzie świeccy, a wśród nich nauczyciele i wychowawcy¹. Dlatego Kościół otacza ich swoją troską.

Papież Jan Paweł II, zwracając się do nauczycieli i wychowawców, stwierdził, że nie można być chrześcijaninem bez systematycznej katechezy². Obowiązkiem Kościoła jest więc zapewnienie jej wszystkim grupom, zwłaszcza zaś tym, od których zależy wychowanie przyszłych pokoleń. Mamy świadomość, że wielu wychowawców, widząc skalę trudności i zagrożeń, na jakie w czasie swojej posługi obecnie napotyka, pragnie pogłębić swoje życie duchowe, aby wspólnie z rodzicami podejmować trud wychowania młodego pokolenia³.

Jakże aktualne w takiej sytuacji stają się słowa Papieża, aby szkoła w wolnej Polsce uczyła młode pokolenia właściwego korzystania z wolności.

Ks. mgr lic. JACEK SZOSTAKIEWICZ – doktorant Instytutu Pastoralno-Katechetycznego KUL, adres do korespondencji: ul. Radziszewskiego 7, 20-950 Lublin; e-mail: jacoszot@poczta.onet.pl.

¹ Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego. *Świecki katolik świadkiem wiary w szkole*. Poznań 1986 nr 1 s. 38.

² J a n P a w e ł II. *Przemówienie do nauczycieli i wychowawców w czasie audiencji generalnej 12 XII 1984 r.*

³ S. Ł a b e n d o w i c z. *Słowo wstępne. W: Posłannictwo nauczyciela. Konferencje dla nauczycieli i wychowawców*. Red. S. Łabendowicz. Duszpasterstwo nauczycieli i wychowawców z. 3. Radom 1998 s. 3-6.

Aby nie żałowano trudu i pomysłowości, by lekcje miały swój blask i świeżość, a także ten szczególny urok, jaki płynie z poznania prawdy⁴ Natomiast świeccy, którzy mają do odegrania czynną rolę w życiu Kościoła, są zobowiązani przepajać świat duchem chrześcijańskim i są powołani do tego, aby we wszystkich sytuacjach być pośród wspólnoty ludzkiej świadkami Chrystusa (KDK 43).

I. WSKAZANIA KOŚCIOŁA DOTYCZĄCE NAUCZYCIELI

Istota powołania nauczyciela i to, jakim wartościom ma służyć oraz jakie jest prawdziwe pole pedagogicznej odpowiedzialności⁵, jest od wielu lat przedmiotem troski Kościoła. W okresie przedwojennym Papież Pius XI w swoich wypowiedziach, a zwłaszcza w encyklice *Divini illius Magistri* z 1929 r., definiuje cel wychowania, potępia naturalizm pedagogiczny, nacjonalizm, kolektywizm, liberalizm, a także zajmuje stanowisko wobec wychowania seksualnego i koedukacji. Mówi o wychowaniu religijnym i moralnym, odnosząc je do ostatecznego celu człowieka. Papież Pius XII w swoim nauczaniu bliski jest swemu poprzednikowi, ale podejmuje też nowe zagadnienia, w których ukierunkowuje nauczycieli i pedagogów do nie zawsze łatwych wyborów. Problematyka wychowania ukazana jest także w encyklikach społecznych Jana XXIII oraz w nauczaniu Pawła VI.

Sobór Watykański II poświęca problemom pedagogicznym Deklarację o wychowaniu chrześcijańskim *Gravissimum educationis*. Według nauczania soborowego

Piękne i wielkiej doniosłości jest powołanie tych wszystkich, którzy pomagając rodzicom w wypełnianiu ich obowiązku i zastępując społeczność ludzką, podejmują w szkołach zadania wychowawcze; powołanie to wymaga szczególnych przymiotów umysłu i serca, jak najstaranniejszego przygotowania i ciągłej gotowości do odnowy i dostosowania się (DWCH 5).

Początkowo dokument ten miał być poświęcony tylko szkołom katolickim, ale ostatecznie został poszerzony i uzupełniony treściami związanymi z wychowaniem w sensie ogólnym, chrześcijańskim zaś w szczególności. Również

⁴ J a n P a w e ł II. *Przemówienie do nauczycieli i wychowawców*.

⁵ K. W o j t y ł a. *O powołaniu nauczyciela i wychowawcy. (Fragmenty Listu Pastorskiego, z dnia 30 września 1972 r.)*. „Wychowawca” 1995 nr 10 s. 5-6.

w Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* Sobór zajmuje się wychowaniem, a także opisem i oceną kultury i humanizmu współczesnego w odniesieniu do Ewangelii.

Papież Jan Paweł II daje wyraz troski Kościoła o szkołę i wychowanie w swoich przemówieniach, encyklikach *Veritatis splendor* i *Fides et ratio*, w Adhortacji apostołskiej *Catechesi tradendae* oraz w Konstytucji apostołskiej *Sapientia christiana*.

Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego opublikowała w trosce o nauczycieli kilka doniosłych dokumentów dotyczących problemów szkół katolickich. Do najważniejszych należą: *Szkoła katolicka* z 1977 r., *Katolik świecki świadkiem wiary w szkole* z 1982 r., *Religijny wymiar wychowania w szkole katolickiej* z 1988 r. i *List do rodzin zakonnych i stowarzyszeń życia apostołskiego prowadzących szkoły katolickie* z 1996 r. W dokumentach tych Kongregacja mówi o funkcji i odpowiedzialności wszystkich katolików świeckich pracujących w szkole. Dotyczy to szkoły w ogóle, a szkoły katolickiej w szczególności. Dokumenty te ukazują całą głębię bogactwa i szczególny charakter powołania świeckich. Kongregacja dostrzega w dowartościowaniu świeckich swoisty „znak czasu” dla szkoły i zachętę do zastanowienia się nad katolikiem świeckim jako świadkiem wiary w uprzywilejowanym środowisku formacji człowieka.

II. POWSTANIE I ROZWÓJ DUSZPASTERSTWA NAUCZYCIELI

Pierwszy ośrodek duszpasterstwa nauczycieli został zorganizowany w 1897 r. przez powstałą wówczas w Krakowie Sodalicję Mariańską Nauczycielek⁶ Przez pięćdziesiąt lat instytucjami, które organizowały katolicką działalność wśród polskiego nauczycielstwa, były właśnie Sodalicje Mariańskie. Związek Sodalicji Mariańskich Nauczycielek w Polsce, zrzeszający 32 Sodalicje, oraz Chrześcijańsko-Narodowe Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Powszechnych zainicjowały i zorganizowały pierwszą ogólnopolską pielgrzymkę na Jasną Górę 24 VI 1937 r. Dwadzieścia tysięcy nauczycieli i piętnaście tysięcy członków ich rodzin, a także nauczycieli-emerytów zmanifestowało swą przynależność do Kościoła.

⁶ Z. R y m a r ó w n a. *Z życia duszpasterstw nauczycieli. Historia i terażniejszość*. „Wychowawca” 1993 nr 12 s. 36-37.

Sodalicje Mariańskie były w tym okresie jednymi z najważniejszych ośrodków życia katolickiego w Polsce. Tak było przez cały okres przedwojenny, wojenny i powojenny. W poświęconej Sodalicjom Mariańskim Konstytucji apostolskiej *Bis saecularii* z 29 IX 1948 r. Pius XII napisał: „Ponieważ Sodalicje Mariańskie tak bardzo odpowiadają dzisiejszym potrzebom Kościoła, powinny z woli Papieża zachowywać nienaruszalne swoje ustawy, ducha i instytucje” Niestety tuż po drugiej wojnie światowej Sodalicje Mariańskie w Polsce niedługo mogły oficjalnie pełnić swe zadania. Dekret rządowy z 5 VIII 1949 r. uniemożliwił otwartą działalność organizacyjną Sodalicji Mariańskich. Dlatego 5 XI 1949 r. decyzją Episkopatu Polski Sodalicje Mariańskie zaprzestały organizacyjnej działalności wobec państwa, lecz ich członkowie zostali wezwani, by wyrzekając się form organizacyjnych, jeszcze gorliwiej i sumienniejsze spełniali swoje obowiązki wyływające z przynależności do Kościoła⁷

Po drugiej wojnie światowej ideologia marksistowska, posługując się przymusem policyjno-administracyjnym, pragnęła podporządkować sobie życie jednostek i całego społeczeństwa we wszystkich jego wymiarach. Wyraźne zmiany zachodziły także w szkolnictwie. Szkoła stała się rzeczywistym siewcą propagandy antyreligijnej, zastraszając przy tym tych wychowanków, którzy kontynuowali praktyki religijne.

Ograniczenia po drugiej wojnie światowej, które dotknęły społeczeństwo w Polsce, w szczególności sposób były skierowane przeciw Kościołowi⁸ Usiłowano zepchnąć Kościół na margines życia. Ingerencja w sprawy personalne, wyrzucanie religii ze szkół, konfiskata mienia kościelnego, usuwanie różnych instytucji kościelnych, szczególnie zakonów, z ich własnych pomieszczeń, likwidacja „Caritas”, wydawnictw i prasy katolickiej, szpitali, aresztowania duchownych, brutalna propaganda ateistyczna i antykościelna – to tylko niektóre przejawy prób podporządkowania sobie Kościoła przez sprawujących władzę oraz pozbawiania go duszpasterskiego wpływu na społeczeństwo polskie⁹ System wychowawczy miał służyć wpojeniu młodzieży ideałów komu-

⁷ Z. R y m a r ó w n a. „*Sodales Mariani sumus!*” „Wychowywać w miłości i prawdzie” 13:1985 nr 177-180 (lipiec-październik) s. 30-34.

⁸ Zob. B. C y w i ń s k i. *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła Katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*. T. 2: „...I was prześladować będą” Warszawa 1994 s. 64; J. Ś l e d z i a n o w s k i. *Ksiądz Czesław Kaczmarek Biskup Kielecki 1895-1963*. Kielce 1991 s. 123-264.

⁹ Zob. P. R a i n a. *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*. T.1: *Dokumenty 1945-1959*. Poznań 1994; T. 2: *Dokumenty 1960-1974*. Poznań

nistycznych. Ujednolicono kierunek oddziaływania wychowawczego szkoły i rodziny, do minimum ograniczono wpływ innych instytucji¹⁰

Utrwalił się niebezpieczny model szkoły jako pierwszego podmiotu wychowania – przed rodziną, a nawet często wbrew rodzinie; model szkoły całkowicie dyspozycyjnej wobec państwa, z przekreśleniem praw rodziny. Wszystkie dziedziny życia zostały poddane laicyzacji sterowanej. Usunięto religię ze szkoły i niszczone oznaki sakralności, czyniąc z niej w ten sposób narzędzie ateizacji¹¹

Szkoła poddana centrum biurokratycznego sterowania i kontroli stała się instytucją sprawowania władzy. Dobry nauczyciel musiał odznaczać się wiernością zasadom obowiązującego systemu, co niszczyło jego samodzielność i odbierało podmiotowość zarówno nauczycielom, jak i uczniom. Nauczyciele więc działali w granicach ograniczonej odpowiedzialności.

W takiej sytuacji nauczyciele szukali oparcia i zrozumienia w szeregach Sodalicji Mariańskiej. Sodalisi, zwłaszcza nauczyciele, unikając zewnętrznych form organizacyjnych, włączali się w akcje organizowane przez hierarchię kościelną, w ruch wychodzący z duszpasterstwa ogólnego, w ruch Pomocników Maryi Matki Kościoła, prowadząc dalej dawne dzieła sodalicyjne. Były to comiesięczne dni skupienia, rekolekcje wielkopostne i rekolekcje zamknięte, kursy wiedzy religijnej, cykle konferencji religijnych w kościołach, pielgrzymki na Jasną Górę, gdzie odbywały się całonocne czuwania nauczycieli i młodzieży.

Najbliższą nauczycielom ideą było, za wzorem Ludwika Grignon de Montforta i o. Maksymiliana Kolbe, osobiste oddanie się w niewolę Maryi, a następnie zawierzenie jej wychowywanej młodzieży. Akcja ta rozpoczęła się bezpośrednio po zawieszeniu organizacyjnej działalności Sodalicji Mariańskiej i była propagowana w środowiskach nauczycielskich¹²

Kościół zawsze czuł się odpowiedzialny za sprawy wychowania każdego człowieka, jest zawsze tam, gdzie chodzi o człowieka, gdyż „człowiek jest

1995; T. 3: *Dokumenty 1975-1989*. Poznań–Pelplin 1996.

¹⁰ Por. J. T e j c h m a. *Socjalistyczne wychowanie ideowo-moralne*. „Wychowanie” 1970 nr 7 s. 10-14.

¹¹ M. D u d a. *Szkoła poszerzoną rodziną (fragmenty wykładu podczas 57. Ogólnopolskiej Pielgrzymki Nauczycieli i Wychowawców na Jasną Górę)*. „Wychowawca” 1994 nr 11 s. 10-12.

¹² Z. R y m a r ó w n a. „Spod znaków Maryi rycerski my huf” „Wychowywać w prawdzie i miłości” 13:1985 nr 174-176 (kwiecień-czerwiec) s. 58.

pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa”¹³

W powojennym czterdziestoleciu proces wychowawczy, dydaktyczny i opiekuńczy polskiego szkolnictwa odbywał się drogą poleceń administracyjnych i programowych państwa. Nauczyciele więc nie mogli traktować swojej pracy jako twórczej samorealizacji. Wykonując swój zawód, występowali nie we własnym imieniu, ale w imieniu totalitarnego państwa. Pracy swojej nie mogli uważać za misję motywowaną wewnętrzną potrzebą lub służbą zasadom moralnym, ale jako pracę zleconą przez władze oświatowe.

Nauczyciel występował wobec uczniów jako osoba urzędowa, a nie jako człowiek o określonych przymiotach osobowych. Poprzez odgórne, administracyjne programy państwa wielu nauczycieli w swoim działaniu zatraciło zasady i normy etycznego postępowania w zawodzie pedagogicznym¹⁴. Dochodziło do takich sytuacji, że nauczyciele musieli mówić nieprawdę i tego samego uczyli młodzież. Uczniowie przestali wierzyć nauczycielowi, który wielokroć mówił to, w co zwykle sam nie wierzył¹⁵. Szkoła stała się miejscem, w którym dochodziło do rozdzwień między oficjalnym nauczaniem państwowym a tym, co czuł naród, czego pragnęła przeciętna polska rodzina, zwłaszcza rodzina wierząca¹⁶. Taka sytuacja doprowadziła do zafałszowania świadomości społecznej. A przecież tylko dzięki językowi prawdy może człowiek przekazać pamięć minionego doświadczenia przyszłym pokoleniom i w ten sposób gromadzić wiedzę stanowiącą warunek kultury¹⁷.

W tej sytuacji Kościół prowadził wytrwałą i cierpliwą walkę o prawa własne i całego narodu. Symbolem rozwagi Kościoła była postawa uwięzionego prymasa Stefana Wyszyńskiego. Mimo programowej ateizacji Kościół zachował swoją tożsamość i w oczach społeczeństwa stawał się coraz bardziej wiarygodny¹⁸. Problem losu uwięzionego prymasa Wyszyńskiego nabrał szczególnego znaczenia w październiku 1956 r. Społeczeństwo, w nie kończących się demonstracjach, na czele swych żądań stawiało sprawę uwolnie-

¹³ J a n P a w e ł II. *Do wychowawców, katechetów i rodziców*. Kraków 2000 s. 11.

¹⁴ K. K o r a b. *Od stanu nauczycielskiego do grupy zawodowej*. W: *Praca i uczciwość*. Red. A Pawelczyńska. Warszawa 1992 s. 17-21.

¹⁵ M. R u s i e c k i. *Smutne dziedzictwo*. „Wychowawca” 1993 nr 1 s. 7.

¹⁶ J a n P a w e ł II. jw. s. 681-687.

¹⁷ Ch. D a w s o n. *Formowanie się chrześcijaństwa*. Warszawa 1969 s. 34-35.

¹⁸ P. N i t e c k i. *Kościół, „Solidarność” i odnowa społeczna w Polsce*. Warszawa 1991 s. 17.

nia Prymasa Tysiąclecia. Uwolnienie Prymasa i społeczne ożywienie religijne stanowiło jeden z zasadniczych elementów nowej sytuacji. W zachowaniach władz zapanował nowy styl: stale akcentując wyraźnie laicki charakter państwa, władze zapewniały, że nie prowadzą polityki i propagandy antykościelnej. W szczególny sposób znalazło to swoje odbicie w dwóch dziedzinach życia społecznego: w prasie i nauczaniu szkolnym. Prasa zawiesiła ataki na religię, a w programach szkolnych wyciszono absurdalne zarzuty, kierowane uprzednio wobec religii i Kościoła. Zmiana ta przyniosła ulgę zarówno dzieciom i młodzieży, jak i samym nauczycielom, zwolnionym z obowiązku wykładania treści ośmieszających i zniechęcających ich samych¹⁹

Ugruntowaniu życia narodu w jego dotychczasowej chrześcijańskiej tradycji służył program odnowy moralnej zawarty w Jasnogórskich Ślubach Narodu Polskiego²⁰ i w Wielkiej Nowennie przed Tysiącleciem chrześcijaństwa w Polsce²¹. Nauczyciele w tym okresie wystosowali prośbę do prymasa Wyszyńskiego o zgodę na pierwsze, spośród wszystkich stanów, oddanie się w niewolę Matce Bożej, co dokonało się 4 lipca 1965 r. Zobowiązanie milenijne nauczycieli brzmiało: „Wychowywać w miłości i w prawdzie” Słowa tego zobowiązania stały się hasłem i tytułem nauczycielskiego biuletynu, wydawanego w Krakowie od 1968 r. przez Zofię Rymarówną²².

Program duszpasterski Wielkiej Nowenny i wszystko, co się z nią wiązało, stało się na nowo przedmiotem wrogości władz wobec Kościoła. Władze komunistyczne rozpoczęły kolejny etap konfliktu ze społeczeństwem. Był to również nowy etap walki z Kościołem²³

Troska Kościoła o właściwe zrozumienie powołania nauczyciela i jego posługi we współczesnej szkole każe postawić pytanie: jaki jest nauczycielski etos? Pytanie to odsłania szeroki zakres problemów, z którymi na co dzień borykają się nauczyciele. Jest to pytanie o miejsce szkoły w narodzie, w naszym systemie oświaty, o cele nauczania i wychowania, o ideał nauczyciela i uczniów. Szkoła, w pewnym sensie, jest środowiskiem zamkniętym. Tworzy swoistą enklawę o silnym oddziaływaniu jednych czynników przy eli-

¹⁹ C y w i ń s k i. *Ogniem próbowane* s. 122-127.

²⁰ Zob. *Jasnogórskie Śluby Narodu Polskiego złożone uroczystie 26 sierpnia 1956 roku*. LEP s. 166-168.

²¹ J. L e w a n d o w s k i. *Wychowawcze wartości Wielkiej Nowenny w nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego*. „Chrześcijanin w świecie” 15:1983 nr 5 s. 9-30.

²² R y m a r ó w n a. „*Sodales Mariani sumus*” s. 31.

²³ C y w i ń s k i. *Ogniem próbowane* s. 131-134.

minowaniu innych. W celu intensywnego oddziaływania wychowawczego szkoła usiłuje izolować się przed szkodliwym wpływem środowiska, z tym że w minionym okresie do wrogich środowisk zaliczono chrześcijańską kulturę naszego narodu oraz religijne przekonania rodziców, dzieci i młodzieży²⁴

Dzisiaj duszpasterstwo nauczycieli ma już formy strukturalne. Z ramienia Konferencji Episkopatu duszpasterstwo nauczycieli uzyskało swojego oficjalnego opiekuna – do 1984 r. był nim bp Miłostaw Kołodziejczyk. Jest także krajowy duszpasterz nauczycieli – od 1985 r. funkcję tę pełnił ks. prof. Jan Kowalski; obecnie od 2002 r. delegatem z ramienia Konferencji Episkopatu jest bp Edward Dajczak. Ustanawia się również w całym kraju duszpasterzy diecezjalnych; powstają też regionalne ośrodki tego duszpasterstwa, zwłaszcza w wielkich miastach²⁵

Regionalne ośrodki duszpasterstwa nauczycieli istniały w Polsce już w latach osiemdziesiątych. W różnych miastach odbywały się systematyczne (a nie tylko okazjonalne, jak np. spotkania opłatkowe) spotkania. Dzisiaj organizuje się również comiesięczne dni skupienia, rekolekcje zamknięte, pielgrzymki na Jasną Górę, konferencje oraz wykłady w ośrodkach parafialnych. Istnieją też ośrodki wydawnicze publikujące materiały formacyjne dla nauczycieli.

W związku z istnieniem w Polsce wielu ośrodków duszpasterstwa nauczycieli pojawiły się pierwsze próby koordynacji i nawiązywania łączności między poszczególnymi ośrodkami. Podjęła je w 1988 r. grupa świeckich katolików w Warszawie. Pod ich przewodnictwem spotykali się przedstawiciele duszpasterstw nauczycieli z różnych miast Polski. Z czasem gremium to powołało do życia Porozumienie Duszpasterstw Nauczycieli. W związku z przemianami w Polsce po 1989 r. zezwolono na tworzenie stowarzyszeń. Z inicjatywy działaczy duszpasterstw nauczycielskich i członków NSZZ „Solidarność” pracowników oświaty i wychowania powstało Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców. W 1990 r. Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców zostało zarejestrowane w Sądzie Wojewódzkim w Warszawie jako ogólnopolskie stowarzyszenie z siedzibą w Warszawie²⁶ Pracę placówek Katolickiego Stowarzy-

²⁴ M. R u s i e c k i. *Dojrzałi bądźcie. Rekolekcje do nauczycieli w Częstochowie 1991*. Kielce 1992 s. 9.

²⁵ P. M y n a r z. *Z życia duszpasterstw nauczycieli i Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców*. „Wychowawca” 1993 nr 1 s. 29.

²⁶ Tamże s. 29.

szenia Wychowawców, tj. oddziałów posiadających osobowość prawną oraz kół i osób rozpoczynających dopiero działalność, koordynuje Zarząd Główny tegoż Stowarzyszenia. W ramach Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców działa dzisiaj 49 placówek, głównie w większych miastach Polski. Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców odgrywa kluczową rolę w konsolidowaniu i formowaniu środowiska nauczycieli i wychowawców wokół tak ważnej sprawy, jaką jest właściwe wychowanie młodego pokolenia Polaków. Odnosi się to szczególnie do obecnej sytuacji, kiedy w systemie edukacji i w środkach masowego przekazu propagowane są negatywne wzorce wychowania, obce cywilizacji chrześcijańskiej²⁷

III. FORMY I METODY DUSZPASTERSTWA NAUCZYCIELI

Współczesne życie charakteryzuje się, i to w różnych dziedzinach, szybkimi zmianami, dużym postępem cywilizacyjnym i technicznym. Sytuacja ta zauważalna jest również w duszpasterstwie. Dawniej, niemal w całości, wyczerpywało się ono w duszpasterstwie zwyczajnym, obejmującym kazania, rekolekcje parafialne, udzielanie sakramentów i inne posługi religijne wobec ogółu wiernych. W dwóch ostatnich dziesięcioleciach coraz większą rangę zyskuje duszpasterstwo nadzwyczajne, skierowane do poszczególnych grup wiekowych, a zwłaszcza zawodowych. W ramach duszpasterstwa nadzwyczajnego sytuuje się także specjalistyczne duszpasterstwo nauczycieli.

Duszpasterstwo nadzwyczajne od początku swego zaistnienia stawia sobie za cel pogłębianie wartości religijnych i moralnych określonej grupy, a ponieważ jest to zwykle mała grupa, daje szansę głębszego przeżycia wspólnoty wierzących, ważnego momentu w życiu religijnym. Drugim elementem jest założenie, że duszpasterstwo specjalistyczne reaguje na duchowo-religijne potrzeby określonej grupy²⁸

Pogłębianie wartości religijnych i moralnych oraz możliwość przeżycia wspólnoty wiernych wśród nauczycieli dokonuje się przez udział w nabożeństwach, rekolekcjach, dniach skupienia, spotkaniach formacyjnych, organizowanie pielgrzymek do sanktuariów w kraju i za granicą. Do innych form pracy duszpasterstwa nauczycieli można zaliczyć warsztaty biblijne, spotkania

²⁷ A. F l a g a. *O pilnej potrzebie tworzenia nowych wspólnot nauczycieli i wychowawców katolickich*. „Wychowawca” 1997 nr 3 s. 31.

²⁸ M y n a r z. *Z życia duszpasterstw nauczycieli* s. 29.

kręgu biblijnego, krąg emerytów oraz działalność charytatywną²⁹ Wielość form jest gwarancją popularności ośrodka wśród nauczycieli, a w dużym stopniu zależy od inwencji duszpasterza.

Wśród form duszpasterskich nie do zastąpienia są spotkania liturgiczne, rekolekcje oraz dni skupienia, organizowane w parafii bądź w ośrodkach diecezjalnych, podczas których przepowiada się słowo Boże. To przez swoje słowo Bóg objawia się człowiekowi, prowadząc z nim dialog zbawienia, a czyni to za pośrednictwem Kościoła³⁰ Przepowiadanie słowa Bożego jest początkiem budowania wspólnoty chrześcijańskiej³¹ i ma zachęcać słuchających do wierzenia i wyznawania wiary (KK 17).

Stosowaną od wielu lat formą duszpasterstwa nauczycieli jest Ogólnopolska Pielgrzymka Nauczycieli na Jasną Górę. I Ogólnopolska Pielgrzymka Nauczycielstwa na Jasną Górę, jak już wspomniano, została zorganizowana w czerwcu 1937 r. z inicjatywy Związku Sodalicyj Mariańskich Nauczycielek w Polsce (z moderatorem o. Romualdem Moskałą i wiceprezydentką Władysławą Podwysocką)³², a obecnie spotkania nauczycieli na Jasnej Górze, które wyznaczają kierunek pracy na najbliższą przyszłość, są organizowane corocznie 2 lipca. Udział w pielgrzymkach pozwala nauczycielom pogłębić własną świadomość religijną, jak również bardziej angażuje ich w życie liturgiczne Kościoła. Pielgrzymka pozwala na lepszy kontakt wiernych z duszpasterzem i grupą duszpasterską³³

Przedłużeniem spotkań pielgrzymkowych są trzydniowe rekolekcje zamknięte. Rekolekcje oraz dni skupienia powinny sprzyjać zastanowieniu się nad sobą, nad własnym życiem duchowym i religijnym. Mają umacniać wiarę i więź z Kościołem oraz przygotowywać słuchaczy do podejmowania decyzji życiowych. Rekolekcje przygotowują także do aktywnego życia sakramen-

²⁹ *Księga Pamiątkowa Duszpasterstwa Nauczycieli Ostoja. Jubileusz 20-lecia Ostoi 1982-2002.* Kraków-Mogiła 2002 s. 5.

³⁰ S. M o y s a. *Słowo Boże w dzisiejszym świecie.* „Znak” 20:1968 s. 1160-1165.

³¹ R. K a m i ń s k i. *Funkcje tradycyjne i nowe parafii terytorialnej.* „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32:1985 z. 6 s. 57.

³² Z. R y m a r ó w n a. „*Acies Mariae bene ordinata*” (*Pogadanka o Sodalicyjach Mariańskich do 1600 uczestników rekolekcji nauczycielskich na Jasnej Górze, 5 lipca 1983 r.*). „Wychowywać w miłości i prawdzie” 16:1983 nr 156-158 (październik-grudzień) s. 38-48.

³³ W. P i w o w a r s k i. *Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego dla życia religijnego i kulturalnego narodu.* W: *Socjologia religii.* Lublin 1996 s. 149; M. O s t r o w s k i. *Duszpasterstwo osób w drodze.* Lublin 2002 s. 373.

talnego i życia wiarą³⁴ Natomiast dni skupienia pozwalają „zanurzyć” się w świat wartości duchowych i religijnych.

Jezus wzywał do głoszenia Ewangelii za pomocą wszelkich dostępnych środków (por. Mt 10, 27; Łk 12, 3). Dzisiejsze społeczeństwo jest szczególnie podatne na wpływ środków masowego przekazu. Dlatego nie ulega wątpliwości, że w duszpasterstwie nauczycieli trzeba sięgnąć również do tych środków. Powinny one być jednak medium nie tylko informacji, ale także formacji nauczycieli. W ostatnich latach ważnym publikatorem traktującym o wychowaniu przez szkołę, o wychowaniu religijnym oraz o powołaniu nauczyciela i wychowawcy, jest m.in. „Wychowawca”³⁵, miesięcznik nauczycieli i wychowawców katolickich, redagowany od 1983 r. w Krakowie. Ukazuje on problemy związane z zawodem nauczyciela oraz potrzebę stałej troski duszpasterskiej o nauczycieli, czego wyrazem jest szereg artykułów dotyczących funkcjonowania duszpasterstwa nauczycieli w Polsce. Czasopismo poświęcone jest problemom pedagogicznej pracy nauczycieli. Stanowi platformę wymiany doświadczeń pedagogicznych, poszerza horyzonty i ugruntowuje wiarę. Zamieszczone artykuły pomagają nauczycielom w dawaniu świadectwa prawdzie i nauczaniu prawdy.

Szczególne role w duszpasterstwie nauczycieli odgrywają spotkania związane z uroczystościami kościelnymi, a zwłaszcza z Bożym Narodzeniem i Wielkanocą. Celem tych spotkań jest pielęgnowanie zwyczajów religijnych. Z racji świąt Bożego Narodzenia w duszpasterstwie nauczycieli praktykuje się spotkania w formie adoracji żłóbka oraz dzielenie się opłatkiem przy śpiewie kolęd, natomiast w okresie świąt Wielkanocnych dzielenie się jajkiem.

W dobrze zorganizowanych duszpasterskich wspólnotach nauczycieli odbywają się comiesięczne spotkania formacyjne. Nie ma tutaj sztywnych schematów programowo-organizacyjnych. Najczęściej spotkania te zawierają trzy elementy: religijny, modlitewny i kulturalno-oświatowy. Podczas tych spotkań odbywają się dyskusje poprzedzone wykładami i odczytami. Istotą tej formy duszpasterstwa jest kształtowanie i pogłębianie świadomości religijnej i intelektualnej nauczycieli³⁶.

³⁴ *Wiara, modlitwa i życie w Kościele Katowickim. Uchwały I Synodu diecezji katowickiej.* Katowice-Rzym 1976 nr III 3.3.2.1 (s. 22-23).

³⁵ Jest on kontynuacją wydawanego przez wiele lat, również w Krakowie, biuletynu „Wychowywać w miłości i prawdzie”

³⁶ C. Ł a c h. *Ostoja. Z życia duszpasterstw nauczycieli.* „Wychowawca” 1994 nr 1 s. 36-37.

IV. POSTULATY ODNOWY DUSZPASTERSTWA NAUCZYCIELI

Horyzonty odnowy dla duszpasterstwa nauczycieli w Polsce określa dokument Kongregacji do Spraw Wychowania Katolickiego *Katolik świecki świadkiem wiary w szkole*. Wiele zawartych w nim postulatów należy zrealizować w polskim duszpasterstwie nauczycieli. Czytamy w nim m.in., że katolik świecki pracujący w szkole jest, jak każdy chrześcijanin, członkiem ludu Bożego, a połączony z Chrystusem przez chrzest współuczestniczy w Jego prorockim i królewskim urzędzie.

Pojawia się zatem pytanie o to, w jaki sposób Kościół powinien realizować swoje posłannictwo, zleczone mu przez Założyciela, w określonym „tu i teraz” środowiska szkolnego; jak najlepiej odpowiedzieć zarówno wymaganiom „sprawy Jezusa”, jak i wyzwaniom obecnej sytuacji społecznej³⁷

Przede wszystkim należy dążyć do stworzenia wspólnej płaszczyzny współpracy wszystkich ośrodków duszpasterstwa nauczycieli w Polsce. Jej brak grozi zatamowaniem poszczególnych ośrodków duszpasterstwa nauczycieli i zamknięciem się tylko we własnych strukturach bez odniesienia do szerszego kontekstu, jakim jest duszpasterstwo ogólne.

Jak każda działalność duszpasterska Kościoła, także i ta prowadzona w środowiskach nauczycielskich wymaga planowania i koordynowania działań. Niezbędne jest ułożenie długoletnich programów działania. Duszpasterstwo nauczycieli nie powinno być powielaniem duszpasterstwa ogólnego, ale powinno odczytywać potrzeby tej grupy zawodowej³⁸

Tak sprecyzowane cele duszpasterstwa nauczycieli stawiają określone postulaty wobec kapłana odpowiedzialnego za tę formę pracy. Powinien się on zatem orientować w problematyce moralnej i religijnej danej profesji, aby jego praca nie rozminęła się z oczekiwaniami uczestników spotkań. Dużą rolę, zwłaszcza przy programowaniu pracy, będą tu odgrywać bezpośrednie kontakty z wiernymi. Dawniej studia seminaryjne nie dawały przyszłym kapelanom właściwego przygotowania w tym względzie. Dziś jest już znacznie lepiej, ale nadal ta forma pracy uchodzi za trudną i na ogół nie daje spektakularnych wyników, mimo zabiegów ze strony duszpasterza.

³⁷ N. G r e i n a c h e r. *Teologia pastoralna jako krytyczna teoria praktyki Kościoła w społeczeństwie*. „Collectanea Theologica” 61:1991 fasc. 2 s. 67.

³⁸ R. R a k. *Duszpasterstwo w Kościele po Soborze Watykańskim II*. „Ateneum Kapłańskie” 78:1986 nr 464 s. 110.

Na poziomie diecezjalnym należy utworzyć specjalistyczną komisję, złożoną z księży i nauczycieli, która byłaby ciałem doradczym, dostarczającym wskazówek duszpasterstwu nauczycieli i działalności chrześcijan w szkołach. Wspierałaby także biskupa diecezjalnego w wypełnianiu właściwej mu misji pobudzania i wzmacniania różnych inicjatyw diecezji i wiązania ich z inicjatywami o charakterze narodowym lub międzynarodowym³⁹

Na poziomie parafialnym należy dążyć do ściślejszego powiązania duszpasterstwa nauczycieli z życiem parafii, na której terenie znajduje się jego ośrodek. Chodzi też o ożywienie życia liturgicznego i eucharystycznego nauczycieli. Warto też zadbać, aby spotkania nie miały charakteru li tylko okazjonalnego, jak np. spotkania opłatkowe, lecz odbywały się systematycznie w ciągu całego roku.

Bardzo ważnym problemem jest budowanie wspólnoty członków duszpasterstwa nauczycieli i zawiązywanie przyjacielskich więzi, zobowiązujących do udzielania wzajemnie pomocy w trudnych sytuacjach. Należy także aktywizować nauczycieli, rozwijając w nich apostołski zapał. Szczególne znaczenie ma tutaj świadectwo wiary katolickich wychowawców, którzy odgrywają fundamentalną rolę w obecności Kościoła w środowisku szkolnym. Wśród dzieci i młodzieży, a także innych nauczycieli istnieje głębokie zapotrzebowanie na takie świadectwo z ich strony, dzięki któremu stają się prawdziwymi mistrzami i przewodnikami dla młodych pokoleń⁴⁰

BIBLIOGRAFIA

- D u d a M.: Szkoła poszerzoną rodziną, „Wychowawca” 1994 nr 11 s. 10-12.
F l a g a A.: O pilnej potrzebie tworzenia nowych wspólnot nauczycieli i wychowawców katolickich. „Wychowawca” 1997 nr 3 s. 31.
J a n P a w e ł II: Do wychowawców, katechetów i rodziców. Kraków 2000 s. 11.
— Przemówienie do nauczycieli i wychowawców w czasie audiencji generalnej [12 XII 1984].

³⁹ *Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej*. „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 1995 nr 1-3 s. 14-15.

⁴⁰ J a n P a w e ł II. *Przemówienie do rektorów uczelni akademickich w Polsce* [4 I 1996]. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 17:1996 nr 2 s. 38-39.

- Przemówienie do rektorów uczelni akademickich w Polsce [4 I 1996]. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 17:1996 nr 2 s. 38-39.
- K a m i ń s k i R.: Funkcje tradycyjne i nowe parafii terytorialnej. „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32:1985 z. 6 s. 57.
- Kongregacja do Spraw Wychowania Katolickiego: Świecki katolik świadkiem wiary w szkole. Poznań 1986.
- K o r a b K.: Od stanu nauczycielskiego do grupy zawodowej. W: Praca i uczciwość. Red. A Pawełczyńska. Warszawa 1992 s. 17-21.
- Księga Pamiątkowa Duszpasterstwa Nauczycieli Ostoja.: Jubileusz 20-lecia Ostoi 1982-2002. Kraków-Mogiła 2002.
- L e w a n d o w s k i J.: Wychowawcze wartości Wielkiej Nowenny w nauczaniu kard. Stefana Wyszyńskiego. „Chrześcijanin w świecie” 15:1983 nr 5 s. 9-30.
- Ł a c h C.: Ostoja. Z życia duszpasterstw nauczycieli. „Wychowawca” 1994 nr 1 s. 36-37.
- M y n a r z P.: Z życia duszpasterstw nauczycieli i Katolickiego Stowarzyszenia Wychowawców. „Wychowawca” 1993 nr 1 s. 29.
- Obecność Kościoła na uniwersytecie i w kulturze uniwersyteckiej. „Notificationes e Curia Metropolitana Cracoviensi” 1995 nr 1-3 s. 14-15.
- P i w o w a r s k i W.: Znaczenie ośrodka pielgrzymkowego dla życia religijnego i kulturalnego narodu. W: Socjologia religii. Lublin 1996.
- Posłannictwo nauczyciela. Konferencje dla nauczycieli i wychowawców. Red. S. Łabendowicz. Duszpasterstwo nauczycieli i wychowawców z. 3. Radom 1998.
- R a k R.: Duszpasterstwo w Kościele po Soborze Watykańskim II. „Ateneum Kapałńskie” 78:1986 nr 464 s. 110.
- R u s i e c k i M.: Dojrzałi bądźcie. Rekolekcje do nauczycieli w Częstochowie 1991. Kielce: „Jedność” 1992.
- Smutne dziedzictwo. „Wychowawca” 1993 nr 1 s. 7.
- R y m a r ó w n a Z.: „Acies Mariae bene ordinata” (Pogadanka o Sodalitach Mariańskich do 1600 uczestników rekolekcji nauczycielskich na Jasnej Górze, 5 lipca 1983 r.). „Wychowywać w miłości i prawdzie” 16:1983 nr 156-158 s. 38-48.
- „Sodales Mariani sumus!” „Wychowywać w miłości i prawdzie” 13:1985 nr 177-180 s. 30-34.
- „Spod znaków Maryi rycerski my huf” „Wychowywać w miłości i prawdzie” 13:1985 nr 174-176 s. 58.
- Z życia duszpasterstw nauczycieli. Historia i terażniejszość. „Wychowawca” 1993 nr 12 s. 36-37.
- T e j c h m a J.: Socjalistyczne wychowanie ideowo-moralne. „Wychowanie” 1970 nr 7 s. 10-14.
- W o j t y ł a K.: O powołaniu nauczyciela i wychowawcy. „Wychowawca” 1995 nr 10 s. 5-6.

THE TEACHERS PASTORATE

S u m m a r y

The teachers pastorate is a domain in the Church work directed towards a particular professional group comprising teachers and educators working in primary and secondary schools. This activity conducted by the Church aspires to make teachers properly understand their vocation and their work in the contemporary school. It reveals a broad range of problems encountered by teachers in their everyday work and it shows the proper place of school in the life of the nation and in the education system. The pastorate of teachers gives help in discovering the proper purpose of teaching and educating as well as shows the ideal of the teacher and the pupil. Seeing the range of difficulties and threats they encounter in their work, teachers want to make their spiritual life more profound, so that together with the parents they could undertake the task of bringing up the new generation. In response to the problems occurring among teachers and educators the Church points to the need to put into effect the idea of teachers pastorate.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: nauczyciel, duszpasterstwo nauczycieli, wychowanie, szkoła.

Key words: teacher, teachers pastorate, education, school.